

4. Trdnost in solidnost obravnavanega Koblarjevega osnovnega kriterija, ki ga iz previdnosti nikdar odločne ne izpove, a ga vendar pri vrednotenju uporablja, je tako majhna, da se za njim razločno čuti kot edini resnični motiv vsega tega vrednotenja želja, pohvaliti in priporočiti — ne dobro, marveč svoje — brez vestnega upoštevanja kakovosti. Zato je bilo v drugi opombi rečeno, da mu je kriterij zvezanosti z narodom morda potreben. Tako vrednotenje imenujemo pristransko in, ker se ozira na umetniške vidike, neprimerno. V zvezi z načelno in metodološko zmedenostjo, ki je bila pokazana v prvi opombi in pogosto izrazno nejasnostjo, predstavlja to Koblarjevo obravnavanje desetih let našega slovstva v znanstvenem in kritično moralnem zmislu način, ki je vse prej kot primeren, da bi se po njem polagali računati v tako reprezentativni knjigi, namenjeni ne le široki domači javnosti, marveč tudi javnosti naše države in inozemstva.

II.

Gledališče: Ta članek je v glavnem pisan stvarno in pregledno. Osuplja in moti pa tudi tu nepotrebni «pro domo», kakršno je poročilo o razgovoru glede gledališča, ki se je vršil 28. decembra leta 1917. na občnem zboru — — «Nove založbe»; osuplja posebno, ker je sam Bog vedi zakaj sploh omenjen in vrhu vsega postavljen med dogodki, ki so gledališče pripravljali, na prvo mesto, dasi so bile tedaj priprave že par mesecev v teku.

Josip Vidmar.

Knjige ljudskih matic*. 1. Jože Jeram: Zastava v vetru. Povest. Kmetijska matica. Ljubljana. 1928. Strani 126.

Na 112. strani te povesti se opisuje, kako sodobni inkvizitor — italijanski orožniški marešalo zaslišuje primorskega fanta zaradi zastave, ki jo je odlomila burja in jo povaljala po cesti. K opisu je pristavljena pod besedilo opomba o popolni resničnosti in verodostojnosti opisanega prizora. S to kretnjo je pisatelj opredelil svoje delo točno tako, kakor ga je dotlej občutil in odtehtal nekoliko razočarani bravec; povest je obtožba, dokument, naš «document national».

Dokument in obtožba. Ta dva pojma se vežeta z dvema razpoloženji: s stremljenjem po verodostojnosti in z ogorčenjem. Jeramova povest je po večji plati nedvomno pristen posnetek mučnega življenja naših ljudi na Krasu. Resničnost ali vsaj popolna možnost opisanih razmer in dogodkov je očitna in prepričevalna. Hotenje biti stvaren je tolikšno, da se zdi avtorju vsako tudi umetniško pretvarjanje življenja nedopustno potvarjanje.

Prav iz tega razloga sta morda ostali pri končnem razpletu povesti prav za prav neudeleženi obe glavni osebnosti, od katerih po uvodu in vse preko polovice pričakujemo usodnih dejanj. To sta oba Misleja, oče, kraški Andrej Hofer, in sin Ciril. Osredotočila sta, posebno oče, toliko pozornosti nase, da se velika napetost, do katere v povesti pride, nekako razgubi, čim se ta dva umakneta iz središča. Iz tega razloga se nam zde celo muke nedolžnih fantov kakor da ne spadajo k stvari, in povest sama kakor brez pravega zaključka. In navzlic temu, da je dejanje predstavljeno strogo enotno, trpi delo občutno škodo na tem, da je brez enotne osrednje osebnosti.

Vsa ta volja po stvarnosti je v bistvu prikrito ogorčenje, ki si pravi: vsaka podoba našega rodbinskega življenja, ki pokaže resnico, mora biti popolnoma

* Ker uredništvo ni prejelo recenzijskega izvoda prvega dela Bevkove trilogije «Znamenja na nebu», bo ocena tega dela izšla šele v prihodnji številki.

brez umetnega stopnjevanja — pretresljiva. V povesti pa se izrazi tudi mnogo neprikritega ogorčenja in sovraštva. Avtorju je sicer priznati težnjo po stvarnosti, in to celo pri osebah, kakor je odpadnik in ovaduh Zorzut. Vendar mu to hotenje večkrat onemore že pri Zorzutu samem, skoro redno pa pri opisovanju italijanskega nasilja, ki ga vidi samo kot nečlovečnost, ne da bi videl ali vsaj skušal videti v njem življenski pojav, morda bolezen, morda celo kaj hujšega, toda življenski pojav, ki ima svoje zdrave ali bolne korenine prav tako nekje v globinah človeškega kakor naša nedvomno zdrava in pravična bolečina. Nad tako prikazanim nasiljem bi se morda zgrozili, zdaj ga moremo samo sovražiti. V tej stvari je Jeram prevzet od narodne bolečine in ni do kraja svoboden, zato tudi ne umetniški. Ta nesvoboda se posebno slabo izraža v pisateljevem soglašanju z neglobokim razsojanjem o italijanski kulturi — nekulturi, s površnim odklanjanjem fašizma in s slepo strastnim obsojanjem «črnega vodje črnih množic». Pisatelj bi moral najti vsemu temu globljih utemeljitev.

Pri teh napakah, ki zadevajo umetniški živec dela, ima povest v pisateljskem zmislu marsikaj dobrega. Dejanje je napeto, preprosto, zaključeno, jasno in gladko pripovedovano. Osebe so očrtane sveže in dasi negloboko, vendar dovolj živahno in toplo. Najtopleje morda bleda Karmen, kakor je v čuvstvenem življenju, ki ga knjiga zajema, morda najbolj resnično prebujanje ljubezni med njo in Cirilom. A tudi v tem je ostala povest prav za prav nekončana. — Mimo vsega leposlovnega daje knjiga točen vpogled v življenje neodrešene domovine. Velik del njenega pomena leži prav v tem. Če ji odrekam umetnost, ji dokumentarnosti ne morem. S tem izpolnjuje, in to ne slabo, vsaj del naloge, ki naj bi jo pisateljstvo v ožjem zmislu besede izvrševalo.

2. **Narte Velikonja: Višarska polena.** Slovenskih večernic 81. zvezek. Izdala in založila Družba sv. Mohorja 1928. Strani 208.

Kakor vsako telo nosi tudi vsak duševni proizvod neizbrisno znamenje spočetja in nastanka. Pri delih objektivnega epskega hotenja ga razodeva tisti del pripovedovanega življenja, ki ga občutimo kot intimno izpoved in ki je kot take ne utaji resničen umetnik niti v najbolj objektivnem delu. Če prisluškujem, razgledujoč se po življenju te povesti, utripanju pisateljevega srca, ga čujem biti mirno in enakomerno na vseh položnostih in strminah.

Bog ne zadeni, da bi hotel primerjati, — toda zaradi jasnosti tega, kar se mi zdi potrebno povedati, vzemimo za primer Dostojevskega «Zločin in kazen». Roman je nastal iz bojev in muk, ki jih je Dostojevskij prebil, ko je na življenski poti srečal prikazen nadčloveka. Nadčloveška manija Razkolnikova je bila nekoč Dostojevskemu ali vsaj skušnjava ali pa je bila celo resnična vročica njegove volje. Zato čutimo v romanu utripanje njegove krvi. V odnošaju med Velikonjo in življenjem njegovega dela ni nič podobnega in namesto razvnetih življenskih moči in lirsko strastne izpovedi, nam nudi Velikonja hladnost in mirnost in kvečjemu izpoved blede misli o božji pravičnosti in dobroti in o zakonu človeškega srca.

Bleda misel brez obraza in osebnice podobe je bila navdih te knjige in je odtisnila znamenje njenemu življenju, ki ni življenje. Za vsako osebo je jasno, kakšno jo je hotel pisatelj pokazati, da se opredeliti in opisati, toda zaživela ni nikoli. Jasna so vsa razmerja, vsi položaji in dogodki, toda izvršil kakor da se ni nobeden, ker te ni nobeden prevzel. Vrhu tega pisateljski pogoški, kakor dolgoveznost obeh postranskih zgodb: Blaževe in Klančarjeve,

deus ex machina pri razrešitvi Matijčeve usode, neresničnost intrigantske dvojice Kosmačev. Nedvomno pa bi se čutila kot najtežja napaka povesti, če bi bilo življenje v nji resnično, usoda glavne ženske osebe France.

Namesto osebnega izraza preveva knjigo na mnogih mestih nekak katehetski duh. Globlji hoče biti Velikonja pri risanju župnika. Tu še zlasti nima srečne roke. Zakaj, ko zasleduje duševno življenje tega napol otročjega starčka v subtilnosti, se izgublja v stvareh, ki naj bi bile izraz globoke religioznosti in svetosti, v resnici pa so malenkostno in malce nezdravo drobljenje notranjega opazovanja in presojanja samega sebe. Župnika in to njegovo duševno strukturo je očitno posnel po Preglju, ki tudi nekoliko boleha na podobnem pojmovanju religioznosti in svetosti. Na Preglja se naslanja včasih tudi jezik, dasi glede tega in načina pripovedovanja spominja tudi na Finžgarja.

Knjiga je suha in utrudljiva.

3. **Fran Govekar: Olga.** Izdala in založila Vodnikova družba. V Ljubljani 1928. Strani 131.

Navajeni smo slediti junakom romanov in povesti ali z ljubeznijo in veseljem ali s strahom ali vsaj z zanimanjem ali pa, kakor pri obtožujočih knjigah, z zavedno gojenim ogorčenjem. Olgo spremljamo brez pravega zanimanja, nato z začudenjem, z ogorčenjem in končno s studom. Kajti to je ženska, ki se v bolečini zavržene ljubezni boji za svoje dobro ime in z obžalovanjem govori o snubcih, ki jih je bila zavrnila; to je ženska, ki se kmalu po tej katastrofi strastno vname za svojega tolažnika-duhovnika in ki se na njegovo prigovarjanje hkratu odloči vzeti moža, do katerega ne čuti več nego do kogar koli. To je ženska, ki kot nevesta neljubljenega moža na mah pozabi svojega tolažnika duhovnika samo zato, da se vnovič, toda že brez ljubezni vrže v objeme svojega prvega ljubimca-podleža, in je končno ženska, ki se navzlic vsemu vendarle poroči z neljubljenim in varanim ženinom, katerega po občudovanju njegove obzirne «idealnosti» in po užaljenosti njene premalo poželjene ženskosti — vzljubi, vzljubi pod vplivom jako «izpodrecanih kabaretskih programov», «razkošnih operetnih predstav» in skupnega posedanja v «pyjamah», vzljubi z ljubeznijo, «ki je doslej ni poznala» in «ki je najtrdnjša». Kaj naj nas tu zanima? Odvratna nam je z vsem, kar jo obdaja, kajti vse okrog nje je prav tako kakor ona sama.

Govekarju seveda ni odvratna. Da ima o nji dobro mnenje, ne dokazuje le povest sama, ne samo razplet tega življenja v «božanstveno ljubezen», marveč tudi mnogo podrobnosti, od katerih navajam samo tole: «Da, njegova žena (Olga) je bila t u d i telesno krasna». Torej je duševno že itak? Ta njegov omračeni pogled za človeške stvari in vrednosti napravlja knjigo odurno in povzroča, da se nam zdi Olgino propadanje grobo, njeno vstajenje pa strašno zanjo in za — avtorja. Še strašnejša pa sta vstajenje in zakon njenega prvega ljubimca Stepišnika.

Ozračje, ki ga diha življenje te knjige, je spolna ljubezen. Govekar nam jo drage volje razkazuje v mnogih otenkih od najnižje oblike do najvišje. Kakšna je zanj najvišja, «božanstvena ljubezen», je povedano v Olginem romanu k nji. Če tisti «izpodrecanosti» pridenemo pri njenem idealnem možu še dražljaj tujega občudovanja ženinih dražesti («iz vseh pogledov je čutil, da razširja Olga tisti zagonetni čar...»), je rojstvo te velike in najtrdnjše ljubezni pojasnjeno. S tem pa tudi nje bistvo, ki je enako občutkom vseh teh Stepišnikov, Tribnikov, Rožancev itd. In najvišja ljubezen se pokaže v Govekarjevem tolmačenju kot prazna beseda. Verodostojno in prepričevalno

je v knjigi samo eno: grobo parjenje, shajanje in razhajanje — vse drugo je olepšava in pesek v oči. Med tem tudi njegov bobneči protest zoper pokvarjenost današnjih časov. — Kakšne so mu potemtakem nižje oblike tega čuvstva, si ni težko predstavljati in tudi ni izgubljati besed o tem. Pred «najvišjo» imajo samo to prednost, da so brez osladnosti in brez avtorjevega hotenja pokazati nekaj, čemur ni kos.

Če k temu dodam, da je brezčutnost do človeških vrednot, ki jo je Govekar pokazal v odnošaju do glavne osebe in do čuvstva ljubezni, splošni duh te knjige, ki je mrzlo izmišljena in preiščljena z neko nelepo preudar-
nostjo, moram izreči o celoti še, da je brez sleherne intimnosti in brez iskric življenske radosti. Brez teh dveh stvari pa je vsako pisanje nezanimivo in neprijetno, pisanje o najintimnejših stvareh človeškega življenja pa grda in odurno, kakršna ta knjiga tudi je.

4. **Ivan Matičič: Na mrtvi straži.** Izdala in založila Vodnikova družba. V Ljubljani 1928. Strani 112.

Zgodovinski življenjepis brez intimnega poznavanja zgodovine in brez moči, zamisliti in predstaviti osrednjo osebo. Zgodovinska povest brez enotnega in zaokroženega dejanja, brez napetosti, brez oseb in usod, ki zanimajo, torej brez zanimivosti. Vrsta vojaških prigodb iz turških časov, gledanih od sile naivno bodisi v vojaškem, bodisi v socialnem, bodisi v čisto človeškem zmislu. Jezikovno mestoma prisiljena in vsiljiva živahnost z vzklikanjem in ogovarjanjem oseb in stvari, mestoma osladna in brezizrazna poetičnost. Skratka: diletantstvo.

Josip Vidmar.

Alojz Gradnik: Kitajska lirika. Založba Jug. Tisk Delniške tiskarne, d. d. v Ljubljani. 1928. Platnice in vinjete narisal ing. arh. D. Serajnik. — Strani 176 + XXX.

Dokler je kitajski zid stal, je bila Kitajska Evropejcem neznana zemlja. Ko pa je prodril vanjo evropski človek, se je začel zid rušiti, pajčolan tajinstva se je razmikal. Prvi hip je stala Evropa začudena pred razodetjem, hip nato je ustvarila iz Kitajske kolonijo zase in importirala iz nje blago in — liriko. Z obema se je obogatila. Pesniki prevajajo kitajsko liriko, kitajske drame ter dramatisacije kitajskih pravljic gredo preko svetovnih odrov. Ni moda, je razmah vsega tistega, kar je neskončni kitajski zid tisočletja zapiral vase. Štiristomilijonski narod je živel svoje silno življenje, tavajoč med mirom in vojnami, ljubeznijo in sovraštvom, porcelanskimi paviljoni in puščavami, hrepenel v vojni po domu in doma preklinjal vojno. To življenje je dalo pečat kitajski narodni in umetni liriki, ki ima prav radi tega svojega značaja vso pravico do življenja. Tudi slovenske pesnike je mikala dežela porcelanskih paviljonov, da so prevajali njeno liriko (Župančič, Golar, Tiran, Pretnar i. dr.), a antologije smo pogrešali. Zdaj nam jo je dal Alojz Gradnik v bogati izbiri in v lepi opremi Serajnikovih vinjet.

Početki kitajske literature so zvezani z imenom K u n g - F u - T s e (Konfucij, 551.—478. l. pred K.). Ob času Konfucija je vladala državi malone že 600 let kraljevska rodovina Čou. Država, fevdalna monarhija, je propadala. Princip fevda je ustvaril polno vazalnih držav, ki so se vezale med sabo, se upirale, preganjale kneze in se osamosvojevale. Vrhovna oblast je propadala, fevdalna monarhija se je decentralizirala in njen popolni razpad je bil blizu. Z enotnostjo države pa je bila tudi enotnost naroda v nevarnosti. In Konfucij je po štiriletnem ministromstvu zapustil urad, prepotoval v 14. letih malone vso Kitajsko, prebrskal vse arhive, zbiral izročila starih